

ELS ANNALS DE MEDICINA I LA SANITAT PUBLICA (1878-1931)

ESCUDE i AIXELA, Manuel M.

Tots sabem que l'Acadèmia ha estat una de les institucions que més dinamisme ha sabut donar tant als estudis mèdics com a l'assistència sanitària al nostre país.

Aquesta tasca, que ha estat la característica més acusada de l'Acadèmia, s'ha projectat a través de les seves publicacions. És per això, que hem tingut interès en estudiar les aportacions que al llarg de la seva història ha fet en el camp de la medicina social.

Ara presentem una síntesi dels treballs més significatius que van ésser publicats als Annals des de l'any 1878 fins el 1931.

Cal recordar que l'Acadèmia va publicar el seu primer portaveu l'any 1878, amb el títol "Anales de la Academia y Laboratorio de Ciencias Médicas de Cataluña". Abans moltes sessions celebrades a l'Acadèmia van ésser publicades a la "Revista de Ciencias Médicas", que molt generosament va oferir les seves pàgines a la nostra institució. D'aquells "Anales ..." del 1878 se'n van publicar només catorze números. Va seguir un llarg silenci, fins que el 1907 es tornà a publicar una revista pròpia de l'Acadèmia que també es titulà "Anals de Medicina. (Butlletí mensual de l'Acadèmia y Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya)", sembla que recordant aquella primera revista de que parlàvem, encara que ells mateixos no en facin cap esment.

No volem entrar en massa consideracions sobre aquesta revista, perquè no és el moment adequat, però si dir que va canviar el seu títol en diverses ocasions, però que afortunadament va tenir una llarga vida que els Annals actuals continuen amb molt rigor i encert.

Hem recollit tots aquest treballs publicats per l'Acadèmia - un total de 46 - en set grans capítols: alimentació, malalties infeccioses, assistència social, higiene, orientació ideològica, programes de salut i medicina social (Taula I).

Alguns articles han estat difícils de classificar, perquè participen de més d'un d'aquests capítols, i fins i tot, hem bandejat altres articles que potser també haurien

pogut ésser considerats dintre d'aquesta classificació. Però vàrem creure que tenien massa accent estrictament clínics.

APORTACIO DELS ANNALS A LA SANITAT PUBLICA

1. Alimentació

No només hi ha una preocupació per l'alimentació de l'home malalt, sinó el que és més important, un interès per donar orientacions a les masses sobre alimentació. També es va considerar la conveniència de conèixer la composició dels productes que es dispensaven a Barcelona (1).

Dintre de l'alimentació el consum de carn s'ha significat com l'índex més fidel, i que ens dona una idea molt aproximada de la qualitat alimentària d'un poble determinat. Molt més que no perdre's per un garbuix de xifres sobre calories, principis immediats, vitamines, etc, que moltes vegades més que clarificar les idees les compliquen enormement.

La triquinosi va ésser un arma de doble fil. Ja que reconeixent que és una malaltia perillosa, va ser utilitzada per afavorir tendències en contra del seu consum, amb la consegüent afectació de la salut pública (2).

2. Malalties infeccioses

Les infeccions que van preocupar més pel problema col·lectiu que presentaven van ésser: el còlera, la grip i les febres.

Tot venia condicionat per les grans epidèmies que van afectar el nostre territori a començaments del nostre segle. En aquest sentit només cal recordar l'epidèmia de còlera que el 1911 va afectar al Vendrell (3) i altres poblacions, i la gran pandèmia de grip del 1918 i 1919 (4).

Encara hi havia una altre entitat clínica com herència del segle XIX, que eren les anomenades febres. Potser més que entitat clínica caldria parlar d'un calaix de sastre, on hi havia un conjunt de malalties infeccioses que tenien com a característica clínica més expressiva la febre. Alguns autors les han volgut identificar amb les febres tifoides, altres amb el tifus exantemàtic i amb altres malalties.

En un moment en que la patologia infecciosa no era encara prou ben coneguda, i quan el laboratori tampoc no donava índex d'exactitud com avui dia, és lògica aquesta confusió. El fet és que encara es parlava de les febres.

Així, Comulada es fa ressò de la idea de que des de molt temps, havia existit el concepte de que Barcelona era una població amb no gaires bones condicions sanitàries. Molts dels nostres metges i d'altres de forasters coincidien en presentar-nos la nostra

ciutat com una urbs perillosa per manca d'higiene. Cap el 1908, i curiosament després d'haver-se celebrat a Catalunya el primer congrés d'higiene (1906), es va reforçar aquell concepte de que hi hauria unes febres pròpies de Barcelona. Caldria tota l'autoritat de Pere Esquerdo, per desmentir aquesta entitat morbosa, com dèiem abans, de "febres de Barcelona". Ell, en aquest sentit, seria taxatiu i categòric: "no existeixen aquestes febres".

Gairebé al mateix temps Comulada reforçà l'opinió de Pere Esquerdo, tot afirmant: "Barcelona no sofreix aquest assot ni tampoc reuneix tant males condicions sanitàries com, s'ha volgut suposar". Per reforçar aquesta tesi contrària a l'existència de les "febres de Barcelona", ens mostren una sèrie d'estadístiques, en part elaborades pel Dr. Comenge, on es pot comprovar que la mortalitat a Barcelona era inferior a la d'altres ciutats. Així per, exemple, entre el decenni 1898 i 1907 a Barcelona hi hagué una mortalitat mitjana de 22.5 per mil habitants. Durant el mateix període la mortalitat mitjana a d'altres ciutats era la següent: Girona 38.0 per mil; Lleida 28.5 per mil; València 24.9 per mil; Marsella 31.0 per mil; Berlin 27.0 per mil; Nova York 23.0 per mil; Nàpols 29.0 per mil; Hamburg 26.0 per mil. Només era inferior la de Tarragona amb 21.1 per mil, i la de Paris i Buenos Aires amb 22.0 per mil.

En funció d'aquesta estadística bé podem afirmar que no es podia pas sostenir que Barcelona fos una ciutat insalubre. I encara hem de considerar l'existència d'una important massa proletària, que no tenien algunes de les ciutats abans citades i que forçosament havia de gravitar augmentant l'índex de mortalitat barcelonina. En un moment en que la patologia infecciosa era molt important, aquestes xifres venen a negar-nos l'existència d'aquestes "febres barcelonines".

3. Assistència social

Respecte a l'assistència social, els metges de l'Acadèmia van polaritzar la seva atenció fonamentalment en tres punts: la infància, la dona gravida i l'habitable.

Amb aquests tres punts, l'Acadèmia va projectar la seva vocació social sobre alguns dels grans problemes que afectaven a la nostra societat.

Respecte al primer punt, l'assistència a la infància, hem de considerar que Barcelona i les seves rodalies, que van constituir una zona industrial de primera magnitud, van haver de buscar un equilibri entre la necessitat de comptar en el treball de les dones sense afectar la vida de llurs fills. Per solucionar aquest problema es va projectar fundar les "cases-bressol", que serien llocs d'acolliment de la infància obrera, i que eren creats amb proximitat al lloc de treball, on durant les jornades laborals serien gaudament assistits.

En aquest sentit cal assenyalar l'aportació d'Enric Gelabert (6), que és un dels primers entre nosaltres de fer-se ressò de les "Cases-bressol", fundades per Marbeau a Paris.

Respecte al segon punt, l'assistència de la dona gràvida, F. Carrera (7) considera la necessitat d'organitzar un servei de la protecció de l'obra embarassada, que exigís que aquesta abandonés el treball, per un total de 6 a 8 setmanes al voltant del part, i que es vigilés el compliment estricte de la legislació.

En el tercer punt, es fa una crida de la situació de les cases a la nostra ciutat (8). Trenta mil persones es refugien en cases mancades de tota idoneïtat material, en altres cinquanta mil que causen l'amuntegament insalubre dins de cases de veïnat. L'origen d'aquesta morbositat era degut tant a la manca d'habitacions econòmiques, com a la gran aflluència d'immigrats que rebia Barcelona.

4. Higiene

Bé podem afirmar que des de les darreries del segle XIX, Barcelona havia adquirit una pujança industrial, econòmica, cultural i demogràfica molt important.

També la nostra població va tenir una gran sensibilització per tots els problemes que afectaven a la higiene, que havia estat considerada com un índex de cultura i civilització des de la demostrable aportació pasteuriana i la patologia infecciosa.

L'acadèmia es va preocupar fonamentalment en aquest camp de dos aspectes. En primer lloc, de la potabilitat de l'aigua, i en segon lloc, contra la lluita antivenèria.

Respecte a l'aigua va sorgir una viva polèmica entre l'Acadèmia i l'establishment de la facultat. Segons l'Acadèmia i en nom d'ella Lleó i Morera (9), s'afirmà que "el gran nombre d'infeccions gastro-intestinals que en alguns cassos ha vingut, a constituir a Barcelona vertaderes epidèmies", serien atribuïbles a l'aigua. Així destaquen la microepidèmia de les darreries del 1908. També l'acadèmia del cos mèdic municipal va coincidir amb aquest criteri. En canvi certs professors de la facultat van dir que les aigües de Barcelona no podien ser més pures i que per tant no podien haver estat causa de cap malaltia.

De fet però, els criteris de Lleó i Morera es van imposar i es va arribar a la conclusió - acceptada per tothom - que les aigües de Barcelona eren impròpies per a beure, no solament pel seu contingut en Coli, sinó per haver-se provat que a les canonades de conducció hi havia filtracions de matèries excrementícies.

Això va esperonar els estudis per aconseguir un millorament de la potabilitat de les aigües. Per això, es va aconsellar el vi (10) i el clor (11). Es recomanava barrejar vi amb aigua, i deixar-la reposar almenys 24 hores, per obtenir algun efecte positiu. El clor ja era utilitzat, segons Moragas, per l'esterilització de l'aigua, però dintre de l'estricta cercle de la llar. Moragas va considerar que la utilització del clor ha d'entrar de pla en l'esterilització de les aigües de les grans urbs, com ja es feia en altres països.

5. Orientació ideològica

Martí i Julià (12) (13) proposà la necessitat de conèixer millor els processos fisiopsicològics que es produeixen en tota entitat patològica, i que calia augmentar la qualitat científica de la medicina. Per això, va proposar l'Escola biològica catalana, en la que els fonaments serien el considerar l'individu per damunt de la malaltia, concedir importància a l'acció social de la medicina, i que millor era la higiene que el tractament, entre altres punts.

6. Programes de salut

Es van promoure fonamentalment al voltant de la lluita contra el càncer.

Victor Conill(14) considerava que calia ensenyar al metge de capçalera, i fins i tot, a les llevadores i practicants, els símptomes d'inici del cranc de matriu.

Guilera (15) va suggerir d'obtenir de les Corporacions públiques de Catalunya, els mitjans necessaris per a millorar la dotació dels nostres hospitals. Va demanar la instal·lació de dos aparells de raig X i d'altres materials de laboratori, que no costarien més de 200.000 pessetes, i el pagament del personal i entreteniment del material unes 25.000 pessetes l'any.

També en aquest sentit, es defineix E. Ribas i Ribas (16), considerant que cal disposar d'hospitals on es tractin els malalts segons els darrers avenços terapèutics.

Ens dona notícia de que a Barcelona moren cada any 800 individus i a Catalunya un total de 3000 , a conseqüència del càncer.

Segons Ribas i Ribas, els iniciadors de la lluita contra el cranc, van ésser a Catalunya, els doctors Fargas, Raduà i Terrades. També l'Acadèmia hi participà, donant notícia al públic del perill del càncer. I posteriorment l'Institut Català per la investigació del cranc dirigit pel doctor Conill i la campanya de divulgació que per tot Catalunya van fer els doctors Martí, Freixes, Peyrí, Fargas i Carulla, entre altres, van continuar l'obra iniciada.

7. Medicina social

En la medicina social la preocupació bàsica fou la minva progressiva de la natalitat a Catalunya.

Seguint el pensament il·lustrat, Puig i Sais (17) recorda que la població és el factor més important d'una nacionalitat. Sense població no hi ha nació possible. I que un poble que minva la seva població està exposat sempre, a ésser envaït pels veïns que tinguin major densitat de població.

En aquest sentit, també hi està a favor Serrallach (18), que condemnà la doctrina del Malthusianisme, que proclamava la necessitat de limitar la reproducció per a fer menys penosa als nostres descendents la lluita per les subsistències. Considera aquesta doctrina com a responsable d'una infinitat de perjudicis físics i morals, que els reuneix sota el nom de la síndrome del Neo-malthusianisme.

Com hem vist, l'Acadèmia va impulsar la sanitat pública a través d'estimular els estudis mèdics, fent propostes de creació de corporacions o institucions especialitzades en els temes que eren motiu de preocupacions sanitàries, i orientant al públic dels perills que han atemptat a la higiene durant les diferents etapes.

NOTES

- 1.- OLIVER RODES, B.: "Nota sobre la composició química del yogohurt del serum de llet denominat serum bacil-lactic". Ann. Med. 1910, vol.IV, pp. 92-95.
- 2.- CODINA LANGLIN, R.: "Higiene alimentaria. Triquina". Ann. Med. 1878, núm.8, pp. 14-25.
- 3.- RAVENTOS, S.; BATESTINI, R.: "L'epidèmia de Vendrell en 1911". Ann. Med. 1912, vol.VI, pp. 32-39.
- 4.- PRESTA, A.: "Consideracions sobre la passada epidemia de grip". Ann. Med. 1919, vol.XIII, pp. 65-79.
- 5.- COMULADA, B.: "Les febres de Barcelona". Ann Med. 1908, vol.II, pp. 661-672.
- 6.- GELABERT, E.: "Las "creches" o casa-cunas". Ann. Med. 1879, núm. 10, pp.58-64 i 1879, núm.11, pp. 92-104.
- 7.- CARRERAS, F.: "Protecció de la dona gràvida". Ann. Med. 1924, vol.XVI, pp. 205-256.
- 8.- R.J.B.: "El problema dels barris de barraques insalubres a Barcelona". Ann. Med. 1924, vol.XVIII, pp. 385-388.
- 9.- LLEO MORERA, A.: "Contribució al estudi bacteriològic de les aigües de Barcelona". Ann. Med. 1908, vol.II, pp. 577-592.
- 10.- LLEO MORERA, A.; VENDRELL, D.: "Estudi sobre el poder antisèptic del vi". Ann. Med. 1909, vol.III, pp. 266-269.
- 11.- MORAGAS, R.: "Experiències sobre l'esterilització química de l'aigua de beguda". Ann. Med. 1919, vol. XIII, pp. 317-322.

12.- MARTI, Julià: "Per l'escola biològica catalana". Ed. sanitària. Ann. Med. 1907, vol.I, pp. 43-54.

13.- MARTI, Julià: "Per l'escola biològica catalana. Deficiències de la medicina general". Ann. Med. 1910, vol.IV, pp. 584-600.

14.- CONILL, V.: "L'eficàcia de la lluita anticancerosa en ginecologia". Ann. Med. 1914, vol.VIII, pp. 179-184.

15.- GUILERA, Ll. G.: "La lluita contra el càncer". Ann. Med. 1923, vol.XII, p.594.

16.- RIBAS RIBAS, E.: "La lluita social contra el cranc". Ann. Med. 1924, vol.XVIII, pp. 297-326 i 1925, vol.XIX, pp. 238-239.

17.- PUIG SAIS, H.: "El problema de la natalitat a Catalunya. Un perill gravíssim per la nostra patria". Ann. Med. 1915, vol.IX, pp. 377-474.

18.- SERRALLACH, N.: "Síndrome patològic del neomalthusianisme". Ann. Med. 1917, vol.XI, pp.3-14.

TAULA I

Aportació dels Annals a la Sanitat Pública

1. Alimentació

- CODINA LANGLIN, R.: "Higiene alimentaria. triquina". Ann. Med. 1878, núm 8, pp. 14-25.

- OLIVER RODES, B.: "Nota sobre la composició química del yogohurt del serum de llet denominat serum bacil-làctic". Ann. Med. 1910, vol.IV, pp. 92-95.

2. Malalties infeccioses

- PALAU, E.; PELAGARA: Ann. Med. 1879, núm. 10, pp.49-58.

-Informe presentat per l'Acadèmia (Mascaró, Robert, Sojo, Batlle, Esquerdo i Cardenal). Formas, causas, profilaxis, pronóstico y medios curativos de la pequeña epidemia de fiebre tifoidea que reina actualmente en Barcelona. Ann. Med. 1879, núm.12, pp.1-8.

- FERRET: "Sobre l'infecció d'En Yersen haguda a Barcelona en 1905". Ann. Med. 1907, vol.I, pp. 792-798.

- COMULADA, B.: "Les febres de Barcelona". Ann. Med. 1908. vol.II, pp. 661-672.

- LLEO MORERA, A.: "Les febres de Barcelona". Ann. Med. 1912, vol.IV, pp. 423-431.
- MORAGES, R.; CUSSO, A.: "Estudi sobre la febre mediterrània a Barcelona". Ann. Med. 1912, vol.VI, pp.540-552 i vol. VII, pp. 179-186.
- RAVENTOS, S.; BATTESTINI,R.: "L'epidèmia de Vendrell en 1911". Ann. Med. 1912, vol.VI, pp. 32-39.
- UMBERT, P.; MORAGAS, R.: "Les tinyes de Barcelona". Ann. Med. 1913, vol.VII, pp. 91-112.
- MASSOT PALMER, J.: "Accidents de la vacunació antiva-riòlica". Ann. Med. 1914, vol.VIII, pp. 404-407.
- FIGUILLEM, F.: "La vacuna a Espanya o cartes familiars sobre aquesta nova inoculació, escrites a la senyora". Ann. Med. 1916, vol.X (annexe), pp. 121-141; 153-163 i 179-189.
- PRESTA, A.: "Consideracions sobre la passada epidèmia de grip". Ann. Med. 1919, vol.XIII, pp. 65-79.
- DOMINGO, P.: "Estudi sobre l'herència leprosa. La placenta leprosa". Ann. Med. 1919, vol.XIII, pp. 323.
- GRI, J.: "Estudi sobre l'estat actual de la vacuna i vacunació antivariolosa". Ann. Med. 1930, vol.XXIV, pp.435-444.

3. Assistència social

- GELABERT, E.: "Las "creches" o casa-cunas". Ann. Med. 1879, núm.10, pp. 58-64 i 1879, núm.11, pp. 92-104.
- CASTELLARNAU, Ll. de.: "Casas de socorro". Ann. Med. 1879, núm.11, pp. 83-92.
- PLA ARMENGOL: "El problema social davant l'higiene". Ann. Med. 1913, vol.VII. (annexe), pp. 53-81.
- ROIG RAVENTOS: "Fem un sanatori!". Ann. Med. 1913, vol.VII (annexe), pp. 291-295.
- BORRAS TORRES, P.: "La música com a perfeccionadora de l'oït". Ann. Med. 1916, vol.X, pp. 441-479.

- BARRUFET, P.: "Les preocupacions demotic-sanitar". Ann. Med. 1916, vol.X (annexe), pp. 63-71; 79-93 i 97-105.
- MARTÍ, Julià: "La cura dels malalts en la cultura dels pobles". Ann. Med. 1918, vol.XII, pp. 147-151.
- VIVES, S.: "Memòria que sobre l'estat i funcionament del Manicomi de Salt durant l'any 1917". Ann. Med. 1918, vol.XII (annexe), p. 205.
- CARRERAS, F.: "Protecció de la dona gràvida". Ann. Med. 1922, vol.XVI, pp. 205-256.
- BUSQUETS: "Valor social dels estudis psiquiàtrics". Ann. Med. 1923, vol.XVII, pp. 393-394.
- R.J.B.: "El problema dels barris de barraques insalubres a Barcelona". Ann. Med. 1924, vol.XVIII, pp. 385-388.
- GUILLERA, B.: "L'assistència a la maternitat en temps passats i el que coné que sigui en el present". Ann. Med. 1931, vol.XXV, pp. 767-797.

4. Higiene

- Dictamen sobre el establecimiento de baños de Tras-correo. Ann. Med. 1879, núm.13, pp. 131-135.
- LLEO MORERA, A.: "Contribució al estudi bacteriològic de les aigües de Barcelona". Ann. Med. 1908, vol.II, pp. 577-592.
- LLEO MORERA, A.; VENDRELL, D.: "Estudi sobre el poder antisèptic del vi". Ann. Med. 1909, vol.III, pp. 266-269.
- PROUBASTA, F.: "La cura del repòs en obstetrícia". Ann. Med. 1910, vol.IV, pp. 190-194.
- MARTI, Julià: "La higiene". Ann. Med. 1913, vol.VII, pp. 472-483.
- AGUSTI PLANELL, D.: "La qüestió social de la sífilis en obstetrícia per a el metge general". Ann. Med. 1919, vol.XIII, pp. 141-148.
- MORAGAS, R.: "Experiències sobre l'esterilització química de l'aigua de beguda". Ann. Med. 1919, vol.XIII, pp. 317-322.
- VILANOVA, P.: "Higiene del sífilític". Ann. Med. 1920, vol.XIV, pp. 433-444.

- CARDENAL, F.: "La riquesa hidromineral a Catalunya. Causes del seu escas desenrotllament". Ann. Med. 1923, vol.XVII, pp. 5-22.
- PEYRI, A.: "Lluita antivenèria i concepte actual; el problema a Barcelona". Ann. Med. 1925, vol.XIX, pp. 144-145.

5. Orientació ideològica

- MARTI, Julià: "Per l'escola biològica catalana. Educació sanitària". Ann. Med. 1907, vol.I, pp. 43-54 i 585-595.
- MARTI, Julià: "Per l'escola biològica catalana. Deficiències de la medicina general". Ann. Med. 1910, vol.IV, pp. 584-600.

6. Programes de salut

- CONILL, V.: "L'eficàcia de la lluita anticancerosa en ginecologia". Ann. Med. 1914, vol.VIII, pp. 179-184.
- TORRES, H.: "L'educació sexual dels nens". Ann. Med. 1917, vol.XI (annexe), pp. 265-287.
- GUILERA, B.: "Urgent necessitat d'organitzar la campanya pro maternitat de Catalunya". Ann. Med. 1919, vol.XIII, pp. 337-342.
- GUILERA, L.I.G.: "La lluita contra el càncer". Ann. Med. 1923, vol.XVII, p. 564.
- RIBAS RIBAS, E.: "La lluita social contra el cancer". Ann. Med. 1924, vol.XVIII, pp. 385-388 i 1925, vol.XIX, pp. 238-239.
- MIRA, E.: "La missió del metge en el moviment pro-higiene mental". Ann. Med. 1931, vol.XXV, pp. 251-255.

7. Medicina social

- PUIG SAIS, H.: "El problema de la natalitat a Catalunya. Un perill gravíssim per la nostra patria". Ann. Med. 1915, vol.IX, pp. 377-474.
- SERRALLACH, N.: "Síndrome patològic del neomalthusianisme". Ann. Med. 1917, vol.XI, pp. 3-14.
- SALVAT ESPASA, M.: "Acció social antituberculosa". Ann. Med. 1928, vol.XXII, pp. 59-76.